

לענין אנינות ואבילות

בענין אבילות יום ראשון דאורייתא, ידוע שיש בזה מחלוקת רבואתא, שהגאונים והרמב"ם ותוס' עירובין והש"ע ס"ל דיום המיתה והקבורה היו דאורייתא, והרא"ש והטור והרמ"א ס"ל דרק אנינות הוי דאורייתא. וכמה טעמים נאמרו לשיטה דהוי דאורייתא, כגון: ואחריתה יום מר, אכלתי חטאת היום הייטב בעיני ה', ועוד.

ונראה שיש להציע עוד נימוק לשיטה זו, לפמ"ש התוס' מו"ק דכ"א ע"ב ד"ה דאי לא תימא, שדוד נהג אבילות על בנו שנולד לו מבית שבע, וכדברי הכתוב (שמואל ב פרק יב): "ויבקש דוד את האלקים בעד הנער ויצם דוד צום ובא ולן ושכב ארצה: ויקמו זקני ביתו עליו להקימו מן הארץ ולא אבה ולא ברא אתם לחם: ויהי ביום השביעי וימת הילד ויראו עבדי דוד להגיד לו כי מת הילד כי אמרו הנה בהיות הילד חי דברנו אליו ולא שמע בקולנו ואיך נאמר אליו מת הילד ועשה רעה: וירא דוד כי עבדיו מתלחשים ויבן דוד כי מת הילד ויאמר דוד אל עבדיו המת הילד ויאמרו מת: ויקם דוד מהארץ וירחץ ויסך ויחלף שמלתיו ויבא בית ה' וישתחו ויבא אל ביתו וישאל וישימו לו לחם ויאכל: ויאמרו עבדיו אליו מה הדבר הזה אשר עשית בעבור הילד חי צמת ותבך וכאשר מת הילד קמת ותאכל לחם: ויאמר בעוד הילד חי צמתי ואבכה כי אמרתי מי יודע יחנני וחנני ה' וחי הילד: ועתה מת למה זה אני צם האוכל להשיבו עוד אני הלך אליו והוא לא ישוב אלי" ועל זה כתבו שם, וז"ל, ושמה הואיל והנביא אמר לו מות ימות הרי הוא כמת ואע"פ שהתפלל עליו שיחיה, וכענין זה אמר בירושלמי הקב"ה שהיה יודע שעתיד להיות מבול היה מתאבל על עולמו קודם המבול, ע"כ.

ומדבריו נראה שמעיקר הדין ניהוג אבילות באמת צ"ל לפני המיתה, שמתאבל ומתפלל שתבטל הגזירה, רק מכיוון שילוד אשה אינו יודע מתי ימות, נידחת האבילות עד אחר המיתה, והוי כעין תשלומין. ואבילות זאת של קודם המיתה היא ההפך בכיוונה מזו של אבילות שלאחרי מיתה, דהיינו, שאבילות לאחר המיתה פוחתת והולכת, יום ראשון חמור מג' ימים, וג' ימים חמור מז', וז' מל' יום וכו'. ואבילות שלפני מיתה מוסיפה והולכת עד שמגיעה לשיאה ביום המיתה.

והנה, ברגע של יציאת נשמה חלה עליו אנינות ופטור מכל מצוות האמורות בתורה, והאבילות נדחה כל זמן שהוא אונן. אבל זה שייך רק אם עדיין הוא יום המיתה, דהיינו שהקבורה היא באותו יום שמת בו, שאז ביום המיתה היא שיא האבילות, ואחר הקבורה שוב אינו אונן, אבל עדיין הוא יום המיתה, ולכן הוי דאורייתא. אבל אם הקבורה איננה באותו יום, אז לפני המיתה אין אבילות שהלא אינו יודע מתי ימות, ואח"כ הוי אונן שפטור מכל המצוות, ובהגיע יום הקבורה כבר פקע ממנו דין אבילות, שלפמ"ש האבילות שהיא באמת נוהגת לפני מיתה מגיעה לשיאה ביום האחרון שהוא יום המיתה ואח"כ שוב אין כאן אבילות, וכמעשה דוד המלך כשבנו מת-- "ויבן דוד כי מת הילד... ויקם דוד מהארץ וירחץ ויסך ויחלף שמלתיו ויבא בית ה' וישתחו ויבא אל ביתו וישאל וישימו לו לחם ויאכל".

נמצא שאם אמנם עיקר האבילות צ"ל לפני המיתה, אז בשעת המיתה כבר חלה עליו האבילות משהתחיל היום, רק שהוא לא ידע את זה, ועכשיו מתחיל האנינות עד זמן הקבורה, וא"כ האבילות שהוא נוהג בה אותו היום לאחר שקבר את מתו הוי מד"א. וזה כשיטת הרמב"ם ודעימיה. אבל אם נאמר שהאבילות רק מתחילה מרגע של המיתה, אז ייתכן לומר שהאבילות לא חלה עליו כלל שהלא ברגע זה הוא אונן עד שיקבור את מתו, וכיון דאידיחי אידיחי, ושוב אין אבילות דאורייתא כלל. וזה כשיטת הרא"ש והרמ"א.

והנה יש מחלוקת ראשונים לגבי אונן אם אסור בכל האיסורים המוטלים על האבל, או דילמא אין אבילות חלה כלל וכלל על האונן ומותר בכל האיסורים של האבל, ושיטה בינונית שאסור רק בתשמיש המטה. הנה הרמב"ם פסק (ה"ל אבל פ"א ה"ב)--מאימתי יתחייב אדם באבל משיסתם הגולל, אבל כל זמן שלא נקבר

המת אינו אסור בדבר מן הדברים שהאבל אסור בהן, ומפני טעם זה רחץ דוד וסד כשמת הילד טרם שיקבר. וכ"פ הרי"ף גיאות, הביאו הטור יו"ד סי' שמ"א, אבל הרמב"ן חולק על מ"ש הרי"ף שגם בתשמיש המטה מותר, וכתב "שגגה היה מה שהתירו בתשמיש המטה דכולי עלמא בחול אסור בו וכן קצת דיני אבילות נוהגין בו". א"כ נראה שיש ג' שיטות בענינו-- הרמב"ם שאין על האונן איסורי האבל כלל וכלל לרבות תשמיש המטה, הרמב"ן שאסור בתשמיש המטה וקצת דיני אבילות, ותוס' שאינו אסור אלא בבשר ויין ותשמיש המטה אבל בשאר כל דיני אבילות מותר.

והנה לפי מה שהסברנו לעיל, נראה ששיטת הרמב"ם מתבארת לפי הדעה שבאמת אבילות באה אחר המיתה, ולכן מוכרחים לומר שהאבלות לא חלה עליו משעת מיתה אם כי המיתה היא המחייב של אבלות, היות שברגע של המיתה מיד פטור מכל המצוות לרבות אלה של אבילות. אבל אם נאמר שאבילות צריכה להיות קודם המיתה רק שאין שעה זו ידועה לנו, א"כ אם הקבורה היא ביום המיתה מתחילה האבלות מיד, שהלא בעצם חלה שבעה ימים לפני כן עד שהגיעה לשיאה ביום האחרון, רק שיש פטור מטעם אנינות, אבל מיד אחרי הקבורה עד סוף היום חייב להתאבל מדין תורה, א"כ גם האונן חייב באבילות ופטור רק מדברים המעכבים את התעסקותו בעניני המת. (הערה: אולם לפי"ז אין שיטת הרמב"ם עקבית! וצ"ע).

(כאן: אולי דמות אחרת בתנ"ך שסובר נגד דוד...)
גם: אם זה תופס לגבי אבילות דרבים, כג' התנהגות
הנביאים על חורבן ביהמ"ק, וכך לענין הרוגי ב"ד